

Ett svenskt barock

palats i Tallinn

Den svenska ambassaden i Tallinn finns i en byggnad som uppfördes av en svensk undersåte i 1600-talets svenska stormakt. Estland ingick då i det svenska Östersjöväldet och Tallinn var i Sverige känt som Reval. Då järnridån föll och Estland blev självständigt för tio år sedan köptes byggnaden tillbaka av svenska staten.

Sverige har satsat rejält på ambassaderna i Baltikum. I samtliga tre länder har Sverige valt att renovera gamla byggnader i huvudstädernas historiska stadskärnor.

I Estland var valet av renoveringsobjekt självklart: ett barockpalats som uppfördes av en svensk under Estlands svensktid på 1600-talet.

Sveriges betydande satsning i Baltikum är givetvis ingen tillfällighet. Det finns en stark politisk vilja att upprätthålla goda förbindelser med våra nära grannar i öst, och en representativ svensk ambassad i landet kan vara en nog så viktig markering av den viljan. Dessutom har våra länder en gemensam historia att vårda.

Alldeles oavsett dessa tunga faktorer hade det antagligen varit svårt för dåvarande Byggnadsstyrelsen att avstå från den fastighet som nu är Sveriges ambassad på Pikk 28 i Gamla stan i Tallinn. När styrelsen fick möjlighet att ta sig an Pikk 28 torde det ha varit «an offer you can't resist».

Under ytan på den hårt nedslitna byggnaden, som under många sovjetår användes som undervisningslokal för blivande lokförare, dölde sig nämligen en av de få kvarvarande byggnaderna från den svenska stormaktstiden.

Den vackra barockbyggnaden på Pikk 28 uppfördes under åren 1670–74.

Tallinn och norra Estland blev svenskt 1561, då Klas Kristersson Horn af Åminne skickades iväg av Erik XIV för att, ovanligt nog för den tiden, lägga under sig det intressanta territoriet på diplomatisk väg. Han lyckades, och Estland förblev därefter svenskt under de cirka 150 år som skulle följa av svensk dominans runt Östersjön.

von Rosens palats

Den förste svensk som ägde tomten Pikk 28 var Bogislaus von Rosen, en mycket engagerad köpman som hade mer pengar än han behövde. Delar av överskottet lånade han ut till svenska staten, som konstant hade dåligt ställt på grund av alla långvariga krig man förde runt Östersjön. Ofta var kronans finanser så svaga att staten inte kunde betala tillbaka lånen från von Rosen i pengar. I stället fick han mark. Därtill köpte han själv ett antal gods och hela byar i Estland, Ingermanland och Karelén.

Bogislaus von Rosen köpte Pikk 28 år 1651, sju år före sin död. Den som ärvde tomten var hans son Axel von Rosen, som var vicepresident vid Kungliga Hovrätten i Dorpat och ägare av godsén Rosna-Alliku och Viisu.

Det var Axel von Rosen som lät bygga det barockpalats som i dag utgör den svenska ambassaden i Tallinn. Vem som var arkitekt vet man inte. En sannolik kandidat är Johan Tobias Albinus från Kulmbach, som var verksam i både Stockholm och Tallinn vid den här tiden. En annan är Jacob Staël von Holstein, fortifikationspecialist från Sverige som verkade i Baltikum, och som i sin arkitektur var orienterad åt den äldre holländska klassicismen.

Pikk 28:s historia kantas av bråk med grannarna om höjden på omgivande murar och på tilltänkta påbyggnader av huskropparna.

Svarthuvudena

Det började redan på planeringsstadiet. När innehavarna av Pikk 28:s angränsande tomt fick klart för sig att von Rosen tänkte bygga ett palats i tre våningar, krönt av ett brant valmat tegeltak och med fasaden vänd mot gatan, blev det ett fasligt liv. De som protesterade var en orden kallad Svarthuvudenas Brödrasällskap, som än i dag huserar i lokalerna vägg i vägg med ambassaden.

Svarthuvudbröderna ville absolut inte att deras hus skulle bli förbyggt av Axel von Rosens pampiga byggnad. Framförallt ville man hålla nere höjden på den mur som skulle skilja fastigheterna åt eftersom denna annars skulle komma att helt och hållet skymma fönstren i Brödraskapets stora sal. Man var också upprörda över att von Rosen hade frångått traditionen att vända husets gavelfasad mot gatan.

Efter många turer bestämdes att von Rosens mur fick gå precis så långt upp som en tidigare mur på fastigheten hade gått. Knappt var detta klarlagt förrän man började strida om hur avloppet av regnvatten från skiljemuren skulle konstrueras. Och slutligen drog man igång en träta om hur flygelbyggnaderna skulle förhålla sig till angränsande hus.

Konflikterna, eller i alla fall de som protokollförts, upphör 1674 och det är troligtvis då byggnaden står klar.

I ryska händer

Axel von Rosen hann njuta av sitt vackra bygge i fem år innan han dog 1679. Egendomen gick då i arv till den fortfarande minderåriga sonen Bengt Gustav von Rosen, sedermera major och lantråd.

Bengt Gustav von Rosen blev av med Pikk 28 under ett antal år. Efter svenskarnas kapitulation inför ryssarna 1710 delades svensk egendom ut bland ryska makthavare. Men 1720 lämnades exproprierad mark tillbaka till de forna ägarna, däribland Pikk 28 – tillsammans med en räkning på underhållsarbeten som utförts under den tid som huset varit konfiskerat.

När Bengt Gustav von Rosen dog 1725 fanns ingen arvtagare till fastigheten. Bengt Gustav hade nämligen inga söner och arv gick bara på manslinjen. Men när dottern Katharina Elisabeth gifte sig med lantrådet Adam Friedrich von Stackelberg 1727 fick hon äganderätten som hemgift. Nu blev huset det 'von Stackelbergska'.

Stackelberg sålde 1763 huset till amiralitetet vid kejsrerliga hamnkontoret i Tallinn som använde det för representation. År 1861 bjuder Tallinns hamnstyrelse ut det till försäljning och ett år senare köps det av generalmajoren och greven Moritz Nieroth.

De enkla guldspeglarna mellan fönstren i salongen är ett grepp man använde under empiren för att förstärka ljuset utifrån.

Den stora salongen i ambassadens representationsdel rymmer två sittgrupper. I empirens anda har väggarna kalkfärgmålats i starka färger, här i blågrönt. Takstuckaturen är återställd, medan många andra stuckaturer är nyritade efter 1800-talsförlaga. Golvet i oljebehandlad massiv ekparkett är lagt i ett mönster man lyckats rekonstruera från rester av ursprungsgolvet. Två dörrar bakom flygeln leder in till den solgula matsalen. Dörren längst in i rummet leder till den gustavianska salongen.

Barockrummet med de nakna putsade väggarna och den enkla stucken i taket, vars förebild hämtats från Lillienhofska palatset i Stockholm, ger en förmimelse av karolinertidens stilideal.

Mattan under den gula sittgruppen i salongen är från 1950-talet, ritad av Barbro Nilsson och vävd hos Märta Måås-Fjetterström. Den grå äggoljetemperan Utan titel är signerad Katarina Andersson.

Kordes renovering

Nu går Pikk 28 in i en ny era. Nästan 200 år efter sin tillblivelse behöver byggnaderna renoveras och moderniseras. Nieroth anlitar arkitekten Kordes, som har stora planer för både huvudbyggnad och flyglar. Bland annat ska flyglarna höjas en bit. Gissa vilka som kvicknar till och omedelbart börjar protestera mot detta tilltag? Mycket riktigt Svarthuvudbröderna, som denna gång hävdar att den tidigare omtvistade skiljemuren mellan fastigheterna tillhör enbart dem och att den inte får höjas en millimeter eftersom den då skulle skymma deras hus.

Nå, även denna tvist reds så småningom ut och Pikk 28 genomgår den renovering som kommer att medföra de största av alla förändringar genom åren. Entrén, som ursprungligen låg på gården där en paratrappa ledde upp till första våningen, flyttas ut mot gatan. Alla fönster vidgas för att bättre svara mot tidens mode. De smyckas också med gipsomfattningar och fron-toner. De dekorativa nischerna mellan första och andra våningen och under taksprånget muras däremot igen.

De omtvistade gårdshuset byggs på med en andra våning. Detta trots att tvistehandlingarna visar att myndigheterna gav Svarthuvudbröderna rätt och nekade Pikk 28:s ägare att bygga högre än tidigare. Så vem vet, nuvarande kanslipersonal vid ambassaden kanske sitter och jobbar i ett riktigt gammalt svartbygge. Preskriberat nu, får man anta.

Efter 1862 års renovering hann fastigheten byta ägare ytterligare några gånger innan den slutligen hamnade i händerna på den sovjetiska staten och blev lokförarskola. Under den epoken förvandlades byggnaden till oigenkännlighet.

En svensk ambassad i ett svenskt palats

Sommaren 1989 började järnridån mellan öst och väst så smått att rämna och det blev lättare för baltiska medborgare att resa till Norden. Det resulterade snabbt i att Sveriges generalkonsulat i S:t Petersburg (dåvarande Leningrad) överhopades med viseringsärenden.

Under en övergångsperiod löstes de nya behoven med ett tillfälligt vise-

En ovanligt vacker lösning på den sedvanliga kollisionen mellan gammal arkitektur och moderna arbetsmiljökrav.

ringskansli och informationskontor i Tallinn, och det var där Sverige öppnade sin första ambassad när Estland blev självständigt 1991.

Redan då visste man dock att man ville ha en bättre permanent lösning. Estlands nybildade regering var inte sen att svara på Sveriges uppvaktning. Det förslag man så småningom kom med säger en del om värdlandets goda vilja. Det Rosenska palatset var ett av Tallinns få bevarade bostadshus från den svenska stormaktstiden, och i kombination med husets svenska anknytning var erbjudandet tämligen svårslaget.

Men fastigheten var hårt sliten och ombyggd så till den grad att man knappt kunde skönja dess ursprung. Här ställdes också Statens fastighetsverk och dess konsulter inför utmaningen att dels återskapa ett barockpa-

lats, dels skapa moderna och ändamålsenliga arbetslokaler för UD-tjänstemännen.

Det som skulle inrymmas i ambassadbyggnaden var ambassadens kansli och chefsbostad inklusive representationsutrymmen samt utställningslokaler, tre gästbostäder, garage, förråd och tekniska utrymmen.

Arbetet utfördes i tätt samarbete mellan först Byggnadsstyrelsen och därefter det nybildade Statens fastighetsverk och en rad myndigheter och konsulter, däribland antikvarisk expertis från Tallinn och specialkompetens inom traditionell nordisk hantverksteknik.

En touche av barock

En viktig fråga som ställdes innan man skred till verket var: Vad var det som skulle återskapas? Var det ett komplett

En fönstersmyg med glas av konstnärinnan Ulrika Hydman-Vallien.

barockpalats? Skulle man koncentrera sig på fastighetens ursprungliga utseende, eller skulle även andra faser i husets månghundraåriga historia gestaltas?

Både det svenska och det estniska Riksantikvarieämbetet deltog i diskussionerna, tillsammans med övriga inblandade. Det man till sist enades om var att det av teknikhistoriska skäl fanns fog för att bevara takstolen och det understrukna takteget ograverat. Efter viss tvekan från svenska Riksantikvarieämbetet bestämde man sig också för att försöka ge ett av rummen en touche av barocksal utan att därmed göra anspråk på autenticitet.

I övrigt har ombyggnaden hämtat det mesta av sin inspiration från renoveringen 1862. Det var till exempel svårt att bortse från fönstrens och dörarnas storlek och utsmyckning. Valet av 1800-talet som dominerande epok hade även den enkla förklaringen att det inte fanns många 1600-talsdetaljer kvar att utgå ifrån.

Någon fast inredning från byggnadstiden kunde man inte skrapa fram under lokförarskolans inredningar. Där emot tonade det fram ett rum som i sina proportioner bar omisskännliga drag av barockens stilideal. Det var den stora salen på tredje våningen som tydligt skilde ut sig från de övriga rummen genom att den hade en högre takhöjd och perfekt avvägda dimensioner.

Från början hade renoveringsteamet haft planer på att ge detta rum empirekaraktär, men i juni 1993 bestämde man sig enhälligt för att inreda det till ett barockrum.

Resultatet blev anslående. Den forna

festsalen, som i dag används för mottagningar, föredrag och sammanträden, är ett mycket vackert stycke historia. Här kan man verkligen förnimma hur ett rums gestaltning påverkar ens själsliga tillstånd utan att man egentligen uppfattar varför. Det sprider sig ett nästan sakralt lugn i en när man vistas i rummet. Ändå känns det inte

så högtidligt att man blir stum. Tvärlott är nog detta ett rum att sorla och trivas i. Eller kanske arbeta.

En behaglig enkelhet

Redan i mottagningshallen utanför barockrummet slås man av den behagliga enkelhet som ofta tilltalar oss nordbor. Väggarna i hallen är putsade i grått och sparsamt smyckade med neutrala lampetter och några porträtt, däribland ett på diplomaten Klas Kristersson Horn af Åminne.

Enkelheten följer med in i barocksalen. Även här är väggarna putsade. Golvet är lagt av rustik granstav och inredningen domineras av ett bastant bord med en bordsskiva av massiv ek. Barockstolarna i läder är nytillverkade i Estland.

Tidigare fanns här en inlånad samling svenska kungaporträtt, men den är numera återbördad till ägaren, Tallinn stad. Den konstsamling som finns på väggarna i dag är en aning spretigare. Regentporträtt blandas med Slaget vid Nördlingen av flamländaren Peeter Meulener och Långholmsvinter av svensken Larsson.

Kompakt men ändamålsenligt

I ambassadens kanslidel arbetar ett tjugotal personer. Från Sverige kommer sju utsända ambassadtjänstemän och en praktikant, en polis och två anställda vid Handelskammaren. Därtill kommer tio lokalanställda.

De enskilda arbetsrummen i kansliet må vara kompakta, men är dock ändamålsenliga. Och de gemensamma utrymmena har både funktion och

charm. Under djupa källarvalv, vars vita och oregelbundna tyngd för tankarna till ishotellet i Jukkasjärvi, ligger personalens modernt utrustade kaffe- och lunchrum.

I en annan del av källaren har man inrättat en gym- och relaxavdelning med dusch och bastu. Grova smideskrokar i taket ger associationer till andra spåkningar i andra tider, men historikerna är eniga om att krokarna har använts att hänga köttstycken och andra livsmedel i.

Förra året tog kansliet hand om cirka sex tusen viseringsärenden. Estniska medborgare behöver sedan 1997 inget visum för att besöka Sverige, men det finns en stor minoritet i landet som har främlingspass och måste ha visum. Därutöver ställer viseringskansliet ut en mängd tillfälliga arbetsvisa över sommaren till estniska medborgare. Det gäller främst vårdpersonal, anläggningsarbetare och liknande.

Sju år har gått sedan Sverige som ett av de första länderna kunde inviga sin representantiva ambassad i Tallinn. Sedan dess har man fått sällskap av nio andra EU-länder och ytterligare ett tiotal övriga. Flera andra länder har valt att lägga sin ambassad i Gamla stan och därmed bidra till upprustningen av den historiska bebyggelsen. ■

Margareta Jonilson;
Frilansjournalist

Svarthuvudbrödernas protester till trots är gårdshuset uppe i tre våningar. Här ryms större delen av kansliet och tre små gästbostäder.